

- Теорія і практика сучасної логопедії : збірник наукових праць, 2007. С. 18–23.
2. Белова О. Мовленнєва готовність до шкільного навчання дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології* / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2021. № 3 (107). С. 3-11.
  3. Волосовец Т. В., Кутєпова Е. Н., Фомичева М. Ф. Основы логопедии с практикумом по звукопроизношению. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 200 с.
  4. Гаврилова Н. С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей : монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. 200 с.
  5. Денисова О. А. Детская логопсихология. Москва : ВЛАДОС, 2008. 175 с.
  6. Левина Р. Е. Нарушения речи и письма у детей. Москва : Аркти, 2005. 221 с.
  7. Нищева Н. В. Система коррекционной работы в логопедической группе для детей с общин недоразвитием речи. СПб. : Детство–Пресс, 2001. 350 с.
  8. Чиркина Г. В. Основы логопедической работы с детьми. Москва : АРКТИ, 2011. 240 с.
  9. Шеремет М. К. Психо-мовленнєвий розвиток дітей із мовленнєвими порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. № 26. С. 270–274.

УДК 376-056.264-053.4

С. В. Івахнюк

*магістрантка спеціальності
Спеціальна освіта
(Логопедія. Спеціальна психологія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

ІГРОВІ ФОРМИ РОБОТИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті розкрито сутність поняття комунікативна компетентність. Окреслено проблему формування комунікативних компетентностей молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення, як головну умову успішної інтеграції у суспільство. Визначено умови, що сприятимуть покращенню мовленнєвого спілкування дітей даної категорії та запропоновано вводити в освітній процес ігрові вправи та завдання для формування комунікативних компетентностей молодших школярів з (ТПМ).

В статті обозначена проблема формування комунікативних компетентностей младших школьников с тяжелыми нарушениями речи, как главное условие успешной интеграции в общество. Определены условия, способствующие улучшению речевого общения детей данной категории и предложено вводить в образовательный процесс игровые упражнения и задачи для формирования коммуникативных компетентностей младших школьников (ТПМ).

The article reveals the essence of the concept of communicative competence. The

problem of formation of communicative competencies of junior schoolchildren with severe speech disorders as the main condition for successful integration into society is outlined. The conditions that will contribute to the improvement of speech communication of children of this category are determined and it is proposed to introduce in the educational process game exercises and tasks for the formation of communicative competencies of junior schoolchildren (TPM).

Ключові слова: комунікативна компетентність, тяжкі порушення мовлення (ТПМ), діти молодшого шкільного віку.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, тяжелые нарушения речи (ТПМ), дети младшего школьного возраста.

Key words: communicative competence, severe speech disorders (SSD), children of primary school age.

Постановка проблеми. Сучасні світові тенденції актуалізують завдання щодо осмислення й пізнання нових педагогічних реалій, оновлення філософії освіти, відкритої до прагнень людини, її життєвого й духовного світу, формування нової педагогіки, центром якої є дитина з її потребами, можливостями, потенціалом.

Необхідність активного пошуку та розвитку наукових, практичних знань про особливості розвитку, навчання та виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення та удосконалення методів, засобів навчання та пошуку ефективних технологій зумовлено збільшенням кількості учнів, що мають окреслену проблему у освітніх закладах з інклюзивним навчанням. У зв'язку з

потребою повноцінної соціалізації та включення у суспільство великої гостроти набуває проблема подолання не лише тяжких мовленнєвих порушень, а і формування комунікативної компетентності у дітей цієї категорії.

Комунікація (від лат. Communicatio – єдність, передача, з'єднання, повідомлення, пов'язаного з дієсловом лат. communico – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, похідним від лат. communis – спільний) – це процес обміну інформацією між двома або більше особами. Вона являє собою складний процес, у ході якого відбувається не лише обмін інформацією [2].

Поняття компетентність – це сукупність характеристик особистості, що складається з результатів попереднього психічного розвитку та складається з трьох аспектів: знання, уміння, навички. Саме цей термін широко використовується як результат розвитку, навчання і виховання [2].

Поняття комунікативна компетентність науковці визначають як здатність вступати в комунікацію з метою порозуміння, я саме, як вищу здатність особистості, що дає можливість розв'язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях, це сукупність знань, мовних та позамовних умінь і навичок спілкування, що набуті особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання [2].

Дослідженню цієї проблем в науковій сфері приділено недостатньо уваги. Разом з тим, активна комунікативна діяльність є однією з

основних умов розвитку дитини, одним з найважливіших факторів формування особистості, а також провідним видом людської діяльності, спрямованим на пізнання та оцінку самого себе через посередництво інших людей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема вивчення особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення та створення корекційних програм, методик, навчально-методичних, практичних посібників та впровадження їх у практику для забезпечення ефективності та результативності освітнього процесу в умовах як інклюзивних так і спеціальних класів була предметом вивчення багатьох науковців. Зокрема, вона розглядалася у працях А. Богуш, Л. Волкової, Н. Гаврилової, А. Колупаєвої, Р. Лалаєвої, Н. Пахомової, З. Пригоди, Л. Ружицької, В. Синьова, В. Тарасун, Л. Трофименко, С. Цветкової, Н. Черенніченко та інших.

За твердженнями науковців, тяжкі порушення мовлення – це такі розлади мовлення, що характеризуються загальним його недорозвитком тяжкого ступеня, обмеженим мовленнєвим спілкуванням при збереженому слуху інтелекту (Т. Богданов, А. Колупаєва, Н. Назарова, С. Морозов). Найпоширенішими серед цих порушень у молодших школярів, що навчаються у спеціальних та інклюзивних умовах є: афазія, дизартрія, ринолалія, заїкання тощо [3].

Дослідники даної проблеми стверджують, що від методо-

логічних засад процесу організації освітнього процесу, його змістового і методичного наповнення, використання особистісно орієнтованого підходу в корекційній роботі залежить не лише якості шкільного навчання, а й формування комунікативної компетенції молодших школярів та подальша успішна інтеграція та соціалізація. Упродовж останнього сторіччя було проведено чимало наукових досліджень комунікативної діяльності та процесу формування комунікативної компетентності. Можна назвати деяких науковців, що працювали над даною проблемою. Це такі дослідники, як Л. П. Буєва, Д. І. Бойков, І. М. Горєлов, Л. Гузеєв, І. О. Зимня, О. О. Леонтєв, Б. Ф. Ломов, В. М. Куніцина, Б. Д. Паригін, В. М. Синьов, О. М. Шахнарович, Г. М. Андрєєва, М. І. Лісіна, О. О. Бодальов, Є. П. Ільїн, Я. Л. Коломінський, С. Д. Максименко, Л. І. Фомічова, Ю. Ємельянов та інші. Серед провідних характеристик комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей із ТПМ вчені відзначають: відставання в оволодінні мовленням, бідність лексичного запасу та недостатню сформованість граматичної будови, низький рівень орієнтування у звуковій структурі мовлення та будові слова, виявляються значні порушення зв'язного мовлення та низькі комунікативні навички [2].

Навчання та виховання дітей із тяжкими порушеннями мовлення має здійснюватися з позиції певних індивідуально-диференційованих підходів, що передбачають особ-

ливості розвитку індивідуально кожної дитини. Зміст корекційного навчання визначається рівнем психофізичного, в тому числі і мовленнєвого, розвитку дитини. Він передбачає необхідність спеціальної організації комунікативної та комунікативно-мовленнєвої практик дітей, а також цілеспрямованого формування передумов для оволодіння операційними компонентами мови і становлення функцій мовлення.

Значний потенціал у формуванні комунікативної компетентності дітей з порушенням мовлення має ігрова діяльність. Гра – продовжує бути однією з основних форм сприйняття інформації у дітей молодшого шкільного віку, незалежно від особливостей розвитку. За допомогою різноманітних ігор можна прищепити дитині всі необхідні йому знання, комунікативні навички, вміння правильно висловлювати свої думки, почуття. Саме через неї і активно відбувається комунікація між дітьми, що мають тяжкі порушення мовлення. У багатьох наукових працях акцентується увага на тому, що комунікативна діяльність є не просто дією, а взаємодією: вона здійснюється між учасниками, кожен з яких є носієм певної активності і передбачає її у власних партнерах, і, саме під час гри як гуртового виду діяльності, діти легше знаходять спільну мову під час гуртових видів діяльності та набувають досвіду співпраці, мовного спілкування та набувають комунікативної компетентності [7].

Найбільш простим видом мовлення для дітей є ситуативне мовлення. В умовах наочної ситуації недоліки розуміння слів дитина компенсує осмислюванням ситуації, емоціями, жестами. Міміка та інтонація педагога сприяють найбільш точному розумінню його питань, вказівок, звертань. У дитини необхідно виробити орієнтацію на слово у точному його значенні. Для цього корисно використовувати режимні та ігрові моменти [8].

Формування комунікативних компетентностей учнів з ТПМ в умовах освітнього процесу як інклюзивного так і спеціального класу може складатися з цілої низки вправ, завдань, занять та заходів, що спрямовані на те щоб дитина брала активну участь у спілкуванні з дорослими і дітьми, використовувала форми мовного етикету, розуміла емоційний стан іншої людини, була готова проявити підтримку, турботу, адекватно вирішувати конфлікти, вміти вислухати співрозмовника, правильно висловлювати свої судження.

Варто створити умови вигляді різноманітних ігор, що сприяли участі дітей у діалозі, активному спілкуванні з іншими дітьми та дорослими. Найкраще це можна було зробити за допомогою різноманітних рольових ігор, костюмованих інсценізацій, з використанням лялькового театру, пальчикового театру, під час читання художніх творів чи казки в ролях.

Для кращого та ефективного розвитку комунікативної діяльності молодших школярів ми розробили

цикл вправ для учнів 4 класів спеціалізованих шкіл для дітей з ТПМ. Розроблений нами цикл вправ для розвитку комунікативних навичок складається з десяти окремих груп вправ, кожна з яких має свій окремий напрямок розвитку комунікабельності, зібраних у єдину систему.

Перед початком проведення циклу вправ, потрібно врахувати потенційні можливості кожної дитини. Спочатку необхідно створити умови, що будуть спонукати дитину до спілкування та викличуть у неї бажання говорити. Цього можна досягти, створивши таке виховне та навчальне середовище, у якому дитина не буде сидіти нерухомо, маючи низький енергетичний тонус, високу втомлюваність (бо саме це знижує бажання говорити та брати участь у спілкуванні). Саме тому, варто створити умови для активної рухової діяльності, що, у свою чергу, буде відігравати роль пускового механізму та викличе бажання активно комунікувати, спілкуватися та говорити.

Окрім того, активна рухова активність сприятиме покращенню розумової діяльності, уваги, координації, додасть дитині впевненості у власних діях.

Не менш важливим є доступна для дітей форма проведення вправ у ігровій формі. Це обумовлено тим, що встановлення контактів, обмін інформацією, взаємодія, сприймання і розуміння один одного дітьми найкраще відбувається саме під час ігрової діяльності, що залишається провідною для дітей з

тяжкими порушеннями мовлення.

Гра має потужний потенціал впливу на розвиток дитячої особистості, в тому числі і на розвиток комунікативних навичок тому, що саме ця форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення і засвоєння суспільного досвіду. Д. В. Ельконін визначає гру як діяльність, у якій складається і удосконалюється управління поведінки. Саме в грі діти вчаться спілкуванню один з одним, підпорядковувати свої інтереси інтересам інших. У грі відбувається формування довільної поведінки дитини, самореалізація, соціалізація та комунікативна діяльність через активізацію спілкування. На відміну від ігор взагалі, саме педагогічна гра має суттєву ознаку – чітко поставлену мету навчання і відповідним їй педагогічним результатом. В нашому випадку, метою застосування педагогічної гри є розвиток комунікативних навичок.

За характером педагогічного процесу виділяють наступні групи ігор: навчальні, тренінгові, контролюючі, узагальнюючі; пізнавальні, виховні, розвиваючі; репродуктивні, продуктивні, творчі; комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психологічні та ін. За характером ігрової методики гри бувають: предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, ігри-драматизації.

Крім використання гри, як основного засобу проведення вправ, варто реалізувати створення умов, що сприятимуть розвитку комунікативних навичок під час проведення циклу спеціально підбра-

них вправ, можливе за дотримання наступних умов:

- заняття мають проводитися у просторому приміщенні, яке дозволяє вільно рухатись;
- перед заняттям потрібно створити позитивне емоційне налаштування, що сприятиме активному спілкуванню;
- вправи повинні проводитися у доступній ігровій формі;
- пояснення послідовності виконання вправ мають бути чіткими та зрозумілими;
- дорослий продемонструє на власному прикладі, як потрібно виконувати вправу;
- дитина повинна бути вільною у виборі партнерів для виконання завдання;
- дорослі не повинні втручатися (підказувати, підштовхувати) у ході виконання дитиною завдання, а лише підтримувати, необхідні для виконання завдання умови.

Перша група вправ, «Вправи на встановлення контакту», спрямована на встановлення контакту з дитиною. Встановлення контакту – це основна умова продуктивного спілкування. Спілкування як взаємодія неможливе без встановлення контакту зорового, тактильного, емоційного, психологічного для подальшого обміну інформацією, спільної діяльності, співробітництва та продуктивної взаємодії. Найбільш важливим є психологічний контакт, він розглядається сучасною наукою як поетапний психологічний процес, що відбувається у кілька етапів та має свої особливості.

Спочатку відбувається взаємне оцінювання, а саме зовнішнє оцінювання один одного та формується перше враження. Саме від першого враження залежить чи відбувається вступ до спілкування, чи буде відмова від нього. Тому важливим чинником виступає емоційний стан, одяг, поза, сила та тембр голосу дорослого на самому початку встановлення контакту з дитиною. Від уміння почати встановлення контакту залежить подальша співпраця дитини, виникнення бажання спілкуватися та результативність подальших вправ. Після створення позитивного враження необхідно викликати взаємну зацікавленість.

Тож, для успішного встановлення психологічного контакту головними чинниками виступають позитивне оцінювання іншої людини, виникнення зацікавленості до неї. Лише після цього кожен із контактуючих проявляє емоційну близькість, довіру та розуміння до іншого.

Вправи на встановлення взаємного контакту мають проводитися за умов зняття психологічних бар'єрів, знаходження спільних інтересів та встановлення психологічного контакту, коли відбувається остаточне взаємовизначення рольових позицій у цій формі взаємодії. Для встановлення контакту пропонуються вправи, під час яких пропонується привітатися (вправа «Привітайся жестом»). Найпростішою формою привітання є – привітання жестом (помахати рукою, кивнути головою, підморгнути, вклонитися). Важливо, щоб дорос-

лий продемонстрував на власному прикладі, як потрібно виконувати вправу. Після того, як дитина пішла на контакт можемо пропонувати наступні, більш складні ігрові вправи, спрямовані на стійке підтримання контакту. Наприклад: дитина обирає іншого учасника гри та вітається з ним у зручний спосіб, або аплодує іншому учаснику (вправа «Аплодисменти»). Запропоновані вправи можуть відбуватися без мовного спілкування. Головною метою є: безпосереднє встановлення контакту для подальшої співпраці.

Після успішного встановлення контакту з дитиною можемо переходити до наступної, другої групи вправ циклу: «Вправи на вітання з представленням». Ця група вправ сприяє активізації мовлення. Обов'язковою умовою їх проведення має бути активна рухова діяльність. Приміщення має бути просторим, а дитина повинна мати змогу підійти до того, до кого звертається, тому, що рухаючись, дитина активізує потребу у спілкуванні та мовленні. Найкраще, коли діти будуть розміщуватись у колі, або сидіти вільно на килимку так, щоб до кожного з учасників було можливо легко підійти. Дорослий може показати як потрібно вітатися, що потрібно говорити (вправи «Поіменне вітання і побажання», «Погляд збоку»). Якщо діти хочуть зробити декілька спроб, їх не потрібно зупиняти та обмежувати, тому, що так можна втратити контакт з дитиною. Також, дитина може після привітання та представлення говорити

далі, за бажанням, доки сама не зупиниться. Дорослий має лише заохочувати прагнення спілкуватися.

«Вправи на вміння слухати і розуміти мову» проводяться після того як діти заспокоються після бурхливого спілкування. Перед цим варто ввімкнути повільну музику, або застосувати «сюрпризний момент» (Наприклад: появу казкового героя у вигляді ляльки-рукавички – Дідуся-Казкаря, Котика, Дівчинки, від імені яких йтиме далі розповідь; поява на мульти-медійній дошці мультиплікаційного героя; поява дорослого у костюмі казкового героя тощо). Потрібно також створити відповідний психологічний настрій та попросити дітей слухати, що буде далі.

Вправа «Впіймай комплемент» ускладнена алгоритмом дій, що вимагають від дитини уваги та розуміння завдання. Дія виконується в залежності від того, що почує дитина. Для цієї вправи попередня демонстрація дій у обох випадках, має бути обов'язковою. Саме виконання цієї вправи викликає у дитини необхідність прийняття рішення у конкретній ситуації, вчить робити правильний вибір під час комунікації з іншою людиною. Вживання комплементів у цій вправі вчить помічати позитивні якості інших дітей, розвиває доброзичливі відносини.

Наступним кроком до активного діалогу є вміння дитини задавати запитання. «Вправи на вміння правильно задати питання» вчать дитину мислити та послідовно

висловлюватись. Перед цими вправами можна задати дитині різні питання. Якщо вона може відповісти на них, або відповідає не відразу, говорить: «не знаю», то варто, спочатку, навчити дитину відповідати на різноманітні питання. Лише після цього потрібно спробувати вчити дитину задавати питання. Вправа «Загублена іграшка» сприяє активізації мислення дитини та вміння, виділивши головні якості, сформулювати конкретне питання.

Після того, як дитина навчилася запитувати, варто вчитися підтримувати діалог. Саме на підтримання активного спілкування з дорослими та однолітками спрямовані «Вправи на вміння вести діалог». Саме, діалог – є основною формою соціальної комунікації. Вступати в діалог та підтримувати його є універсальним вмінням, що дозволяє досягти певних цілей. Діалог залежить від намірів співрозмовника і може бути спокійною бесідою чи суперечкою. Потрібно вчити дитину самостійно мислити, чітко та аргументовано висловлювати свою думку, відстоювати власні переконання. Вправа «Новенький» дозволяє розвивати вміння підтримувати діалог, використовуючи побутове мовлення. Знайомі дитині предмети та дії з ними дозволяють швидко мислити, орієнтуватись у запитаннях та відповідях.

«Вправи на вміння користуватися формами мовного етикету» є важливим шаблоном для становлення маленької особистості як члена

культурної спільноти тому, що культура мовленнєвого спілкування є складовою загальної культури людини, одним із найважливіших показників цивілізованого суспільства. Вправи цієї групи спрямовані на засвоєння дитиною культурних норми та правила поведінки, стилю взаємовідносин із дорослими й однолітками. Вправа «День народження» дозволить розширити комунікативні здібності та активно використовувати ввічливі слова в діалозі.

Наступна група вправ – «Вправи на вміння правильно висловлювати свої судження». Ці вправи дають змогу дитині послідовно та логічно викласти власну думку під час взаємодії з співбесідником. Вправа «Що ти скажеш?» вимагає від учасника якомога точно та аргументовано довести власне прагнення та отримати бажану відповідь. Вправа «Подібність і відмінність» розвиває вміння виділити спільні та відмінні риси особистості та пояснити свою приналежність до відповідної групи учасників.

«Вправи на вміння активно спілкуватися з дорослими і дітьми» мають на меті закріпити комунікативні навички, отримані під час виконання попередніх вправ.

Під час виконання вправ «Ланцюжок любові», «Суперечка» важливим є не тільки спілкування з однолітками, а й спілкування з дорослими людьми та підвищення комунікативної культури, прояв лідерських, організаторських та комунікативних вмінь.

«Вправи на вміння вислухати співрозмовника» спрямовані на вдосконалення такої важливої складової як культура спілкування. Уміння слухати – важливе вміння. Вправи «Машина часу» та «Чи вміємо ми слухати?» спрямовані на уміння чути, тобто вміння чути саме співрозмовника, а не свої різні міркування з приводу сказаного ним, і вміння слухати так, щоб співрозмовник хотів розповідати, говорив відкрито і з задоволенням. Вміння слухати допомагає встановити контакт і розташувати до себе співрозмовника, що сприяє кращій комунікації співрозмовників та взаємоповазі.

Підсумковими вправами циклу виступають «Вправи на вміння адекватно вирішувати конфлікти». Конфлікт – один з проявів активної комунікації; Дітей потрібно вчити конструктивному вирішенню конфліктних ситуацій та розвитку необхідних комунікативних навичок. Вправи «Розтисни кулак», «Дві кізочки та два козлика» спрямовані на розвиток вміння у своєму спілкуванні не використовувати категоричні негативні оцінки і заперечення, докори і звинувачення, скарги і виправдання, спілкування в колі негативних тем демонструє досконале володіння дитиною комунікативними навичками.

Вважаємо доцільним проведення циклу вправ для розвитку комунікативних навичок дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Вправи на встановлення контакту:

- Вправа «Привітайся жестом».

Учасникам пропонується привітатися жестом. (Помахати рукою, кивнути головою, підморгнути, вклонитися тощо).

- Вправа «Аплодисменти».

Учасникам пропонується по-черзі обрати картку з іменем іншого учасника, знайти його серед інших дітей та підійти до нього. Потім подякувати обраному учаснику аплодисментами!

Вправи на вітання з представленням:

- Вправа «Поіменне вітання і побажання».

Діти передають один одному якийсь конкретне привітання і відповідь, наприклад: «Доброго ранку, Сашко!» – «Доброго ранку, Оленко!» доти, звернення не обійде коло дітей. Вітання можна легко змінювати шляхом зміни або додавання нових слів («Привіт, Андрію, я рада, що ти прийшов»).

- Вправа «Погляд збоку».

Продовжити фразу: «Мій друг (мій батько, моя вчителька) сказав би про мене таке: ...»

Вправи на вміння слухати і розуміти мову:

- Вправа «Впіймай комплемент».

Учасники стають у коло. Тренер звертається до кожного учасника. Якщо це привітання – потрібно відповісти: «Привіт», якщо це комплімент – учасники відповідають «Дякую».

Вправи на вміння правильно задати питання:

- Вправа «Загублена іграшка».

Педагог пропонує дитині знайти іграшку серед інших, пропонуючи

свою допомогу. Дитина повинна ставити запитання, які стосуються місця де захована іграшка та як вона виглядає. Педагог відповідає на запитання дитини, скеровуючи напрямок руху дитини. Підійшовши до іграшок дитина повинна знову ставити запитання. Наприклад:

Дитина: – Це м'яка іграшка?

Педагог: – Ні.

Дитина: – Це вид транспорту?

Педагог: – Так?

Дитина: – Це літак? – Так, – відповідає дорослий.

Вправи на вміння вести діалог:

- Вправа «Новенький».

Пропонуємо дитині уявити, що до класу прийшла нова дитина і її потрібно познайомити із класною кімнатою, з іншими приміщеннями школи. Розповісти призначення кожного приміщення, розпитати та відповісти на питання. (Ролі: новенька дитина – дорослий; роль дитини, яка знайомить із приміщеннями – обстежувана дитина.);

Вправи на вміння користуватися формами мовного етикету:

- Вправа «День народження».

Серед учнів обираються «гості» і «господарі», які під час спілкування мають виявити вміння ввічливо звертатись один до одного і відповідати, вручати квіти і приймати їх, поводитись чемно, вітатись і прощатись з господарями.

Вправи на вміння правильно висловлювати свої судження:

- Вправа «Що ти скажеш?».

Дитині описують відповідну мовленнєву ситуацію і пропонують уявити, що це сталося з нею. Наприклад: «Ти приїхав одного

вихідного дня до бабусі і вийшов на вулицю погратися. Там гралися у цікаву рухливу гру незнайомі діти. Тобі теж захотілося погратися з ними. Що ти скажеш?» (Ролі: дорослий – діти, які граються; дитина, яка хоче погратися – обстежувана дитина);

- Вправа «Подібність і відмінність».

Дорослий говорить про те, що кожного дня людям доводиться спілкуватися один з одним, обмінюватися інформацією, домовлятися. Спілкуючись, людина не замислюється над тим, скільки факторів впливає на процес спілкування. Що ж відбувається? Люди зустрічаються один з одним, сприймають один одного, спілкуються та взаємодіють між собою, за допомогою мови, жестів.

Далі дорослий пропонує учасникам знайти відмінності і схожість один з одним. Кожному потрібно вимовити фразу, звертаючись до сусіда справа: «Ми з тобою схожі, тим що ... (називається будь-яка ознака «схожості»), але на відміну від тебе я ... (називається будь-яка ознака «відмінності»)». Наприклад: «Ми з тобою схожі, тим що любимо тварин, а особливо кішок, але, на відміну від тебе, я люблю їсти пломбір з солоним огірком».

Вправи на вміння активно спілкуватися з дорослими і дітьми:

- Вправа «Ланцюжок любові».

Діти стають у коло. Дорослий говорить: «А зараз ми створимо ланцюжок любові з наших рук. Я назву кого я поважаю і покладу свою руку, потім кожний з вас буде

називати того, кого він поважає і класти свою руку». (Діти створюють «ланцюжок любові»). Ви відчуваєте тепло рук? Вам приємний цей стан? Розкажіть, що ви відчуваєте? Діти розповідають про свої відчуття;

- Вправа «Суперечка».

Дорослий говорить: «Об'єднайтеся в пари і встаньте один напроти одного. Треба вирішити, хто у вашій парі хоче говорити «Так», а хто – «Ні». Один з вас починає гру, вимовивши слово «Так». Другий відразу ж відповідає йому: «Ні!». Тоді перший знову каже: «Так», Може бути, трохи голосніше, ніж у перший раз, а другий знову відповідає йому: «Ні!», І теж злегка посильніше. Кожен з вас повинен вимовляти тільки те слово, яке він вибрав з самого початку: чи «Так», або «Ні». Але ви можете по-різному його вимовляти: тихо або голосно, ніжно або грубо. Якщо хочете, можете провести за допомогою цих двох слів невелику суперечку, але при цьому важливо, щоб ніхто нікого ніяк не образив.» Через деякий потрібно подати сигнал про те, що пора закінчувати «суперечку»;

Вправи на вміння вислухати співрозмовника:

- Вправа «Машина часу».

Два учасники сідають разом. Одному пропонують пригадати та перераховувати всі події, що відбулися з ним у хронологічному порядку з самого ранку. Другий учасник уважно слухає та переказує, що він запам'ятав.

- Вправа «Чи вміємо ми слухати?».

Учасники стоять у колі. За командою ведучого кожен починає ділитися з групою своїми проблемами, але всі говорять, одночасно. Це продовжується до сигналу ведучого. Після цього учасники діляться своїми враженнями.

Члени групи рахуються на перший-другий. Перші номери виходять за двері і отримують завдання розказати, як вони сьогодні провели ранок (тема розповіді може бути іншою). Другі номери отримують завдання не слухати своїх співрозмовників і будь-яким чином показувати свою незацікавленість тим, про що розповідає співрозмовник, але після того, як ведучий подасть сигнал (наприклад, плесни в долоні), вони повинні проявити надмірну зацікавленість розмовою.

Після закінчення вправи перші номери діляться своїми враженнями та обговорюють вміння, якими необхідно оволодіти, щоб стати добрим співрозмовником;

Вправи на вміння адекватно вирішувати конфлікти».

- Вправа «Розтисни кулак».

Педагог пропонує дітям конфліктну ситуацію: «Уявіть, що ви ненавмисно образили свого друга. Твій друг не хоче з тобою тепер гратися і розмовляти – він образений на тебе. Вибачся перед ним, спробуй помиритися, знайди необхідні слова».

По закінченню вправи педагог разом з дітьми визначають, які слова допомогли примиритися.

- Вправа «Дві кізочки та два козлики» (за мотивами української народної казки).

На підлозі педагог малює дуже вузьку стежку. Далі, ведучий образно змальовує ситуацію для учасників: з одного боку стежки – глибока прірва, з іншого – навісна скала. Потрібно перейти удвох один навпроти одного стежку й не зірватись у прірву. Учасники об'єднуються у пари за такою ознакою: ті, хто народились улітку – з «зимовими», «весняні» – з «осінніми». Програють ситуацію. Після завершення вправи відбувається групова рефлексія.

Проведення циклу занять з використанням різноманітних ігрових завдань, вправ, заходів, на нашу думку, дасть можливість дитині, що має ТПМ, додаткові можливості у спрямованому подоланні мовленнєвих порушень, труднощів у спілкуванні та формування комунікативних компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилова Н. С. Особливості порушення моторного розвитку периферійних органів мовлення у дітей з дислалією, дизартрією і ринолалією. *Теорія і практика сучасної логопедії* : збірник наукових праць. Вип. 4. К. : Актуальна освіта. 2007. С.112 – 135.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доп. та вип. Рівне : Волинські обереги, 2011. С. 16-17.
3. Колупаєва А. А. Формування у першокласників з мовленнєвими вадами уявлень про фонетичну і граматичну систему рідної мови: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Ін-т педагогіки АПН України. К., 1998. 45 с.
4. Пригода З. С. Орфографічна грамотність – актуальна проблема навчання дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Український логопедичний вісник* : зб. наук. праць. К. : ПП «Актуальна освіта». 2011. № 2. С. 31-35.
5. Ружицька Л. І. Особливості психічного розвитку молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення. *Проблеми сучасної психології*. 2011. Випуск 14. С. 706-715.
6. Тарасун В. В. Превентивне навчання дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку : монографія. К., 1998. 255 с.
7. Трофиленко В. Робота над розвитком мовлення учнів – важлива складова комунікативної компетентності. *Початкова школа*. 2019. № 7. С. 28-30.
8. Чередніченко Н. В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) : навчально-методичний посібник (курс лекцій). К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. 208 с.